

О. О. Романова,
аспірант, Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

СВІТОВИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ІННОВАЦІЙ

В статті визначена сутність організаційних інновацій та розкрито їх основні форми. Розглянуто особливості організаційних інновацій США, країн Західної Європи, Азії, а також країн колишнього соціалістичного табору. Надані пропозиції щодо використання зарубіжного досвіду організаційних інновацій для економіки України.

In the article the essence of organizational innovations is advanced and is opened their basic forms. It is considered features of organizational innovations of the USA, countries of Western Europe, Asia, and also the countries of the former socialist camp. Recommendations about use of foreign experience of organizational innovations for economy of Ukraine are made.

ВСТУП

Світовий досвід свідчить, що в умовах поглиблення впливу глобалізаційних та інтеграційних процесів, зміни характеру конкуренції, посилення ролі інновацій на всіх рівнях формування конкурентоспроможності, впровадження адекватних форм інтеграції науки і виробництва стає не лише засобом переходу економічної системи на якісно новий рівень, а й необхідною умовою її відтворення. Орієнтація на інноваційний розвиток вимагає й впровадження відповідних організаційних форм територіальної організації виробництва, здатних сприяти вирішенню соціально-економічних проблем, а використання світового досвіду трансформації економіки для конкретних галузей та регіонів сприяє інноваційному розвитку виробничих структур та включенню територій до системи міжнародного поділу праці.

Значну увагу питанням конкурентоспроможності країни, регіону, галузі на базі організаційних інновацій приділив американський вчений М. Портер. Зокрема, в працях М. Портера найбільш повно розкрито особливості функціонування та роль у формуванні конкурентоспроможності кластера "як системи взаємопов'язаних фірм та організацій, значущість яких як єдиного цілого перевищує просту суму складових частин" [1, 221]. Серед вітчизняних вчених значну увагу дослідженню сутності, структури та цілей розвитку кластерів приділив С. Соколенко, який вивчав зарубіжний досвід організаційних інновацій та розробив пропозиції щодо оптимізації організаційної структури господарств регіонів України [2].

Водночас низька активність оптимізації форм територіальної організації виробництва у регіонах України потребує постійного дослідження тенденцій розвитку та

особливостей створення та функціонування організаційних інновацій як в країнах з розвинутою економікою, так і постсоціалістичних країнах, з метою адаптації світового досвіду до українських реалій.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою даної статті є дослідження світового та вітчизняного досвіду впровадження організаційних інновацій для пошуку ефективних форм організації взаємодії виробництва та науки, що відповідають сучасним тенденціям розвитку світового господарства та сприяють інтеграції регіональної економіки в систему міжнародного поділу праці як конкурентоспроможного суб'єкта економічного розвитку.

РЕЗУЛЬТАТИ

Організаційні інновації являють собою тип інноваційної діяльності, як такої, та форму організації виробництва, здатного ефективно впроваджувати продуктивні, процесові та маркетингові інновації, використовуючи переваги концентрації виробництва, науково-дослідних установ та закладів освіти, розвинутої інфраструктури, пільгових умов інноваційно-інвестиційної діяльності та оподаткування [3, с. 3].

Відповідно до рекомендацій щодо збору та аналізу даних стосовно інновацій ОЕСР Керівництва Осло, організаційні інновації являються впровадженням нового організаційного методу в діловій практиці фірми, в організації робочих місць або зовнішніх зв'язків. Відповідно до цього на рівні територіального утворення під організаційними інноваціями слід розуміти:

— нові методи організації повсякденної діяльності та порядку виконання різноманітних робіт суб'єктами

економічної діяльності території;

— нові методи розподілу відповідальності й права прийняття рішень між суб'єктами економічної діяльності при організації й узгодженні різних робочих процесів на підприємстві та між суб'єктами економічної діяльності;

— впровадження нових принципів структурування діяльності в результаті кооперації, концентрації, комбінування виробництва;

— нові способи галузевої та міжгалузевої взаємодії, інтеграції з науково-технологічною сферою, державними закладами;

— нові методи інтеграції з постачальниками та замовниками, використання зовнішніх результатів досліджень і розробок, залучення комерційних субпідрядників до виробництва, заготівлі, розподілу, відбору персоналу та допоміжних служб.

Як свідчить світова практика конкурентоспроможними моделями організаційних інновацій є стратегічні альянси, технопарки, технополіси, бізнес-інкубатори, вільні економічні зони, кластери. Господарський кодекс України передбачає організаційно-правове створення об'єднань підприємств, асоціацій, корпорацій, консорціумів, концернів, промислово-фінансових груп, асоційованих підприємств та холдингових компаній. Окрім того, українське законодавство передбачає функціонування технопарків, бізнес-інкубаторів, спеціальних (вільних) економічних зон. Вибір організаційної моделі взаємодії суб'єктів інноваційної діяльності потребує врахування пріоритетів розвитку держави та регіону, наявного наукового, техніко-технологічного, природно-кліматичного, трудового потенціалу території, структури існуючих та потенціальних зв'язків між суб'єктами регіональної економічної системи, потенціалу зростання валового регіонального продукту, соціально-економічних проблем території.

Однією з поширених форм організаційних інновацій є технопарк. Він являє собою територіально обмежений науково-виробничий комплекс, до складу якого входять малі та середні наукоємні фірми, експериментальні лабораторії та заводи, науково-дослідні інститути, університети, розвинена інфраструктура. Головною метою функціонування технопарків є сприяння інноваційній діяльності малих та середніх фірм [4, с. 155].

Водночас існують особливості та відмінності технопарків різних регіонів. Характерною рисою технопарків США є тісний зв'язок із університетами, науково-дослідними організаціями та активність бізнес-інкубаторів, за підтримки яких створюються нові підприємства. Діяльність бізнес-інкубаторів спрямована на підтримку в комерціалізації наукоємних технологій малого та середнього бізнесу, підготовку кадрів для інноваційної діяльності, скорочення інноваційного циклу продукту. На базі американської моделі технопарку впроваджуються організаційні інновації у всьому світі з урахуванням цілей та особливостей створення технопарку.

Технопарки Китаю сконцентровані навколо наукових центрів та інтегровані до регіону, на території якого знаходяться. Разом із підпорядкованістю державній владі, податкові та митні пільги забезпечують технопаркам інвестиційну привабливість для іноземного капіталу. Китайські технопарки є центрами розвитку нових та високих технологій в електроніці, біотехнологіях, альтернативних джерелах енергії, фото- та електромеханіці.

Основною функцією діяльності технопарків Євро-

пи є інтеграція науково-дослідної сфери та виробництва усіх форм власності. Особливістю функціонування європейських технопарків є орієнтація на створення сприятливого середовища для ведення малого та середнього бізнесу в сфері високих технологій, консультативна підтримка майбутніх клієнтів та сприяння суспільних інститутів [5].

В країнах із розвинутою ринковою економікою однією з можливих моделей територіальної організації промислового виробництва регіону є кластери, що являють собою сукупність економічно пов'язаних та близько розташованих фірм суміжного профілю. Економічний кластер — це система фірм та компаній, проектних, наукових та освітніх установ, а також інших господарюючих суб'єктів ринкової економіки, що активно використовують інноваційні методи діяльності, вертикально та горизонтально інтегровані з урахуванням організаційно-технологічної взаємопов'язаності, конкуруючих та водночас кооперуючих свою діяльність з метою досягнення зростання доданої вартості та конкурентоспроможності продукції [6]. Кластер найчастіше виступає узагальнювальною формою відносно інших форм організації виробництва та має певні особливості та обмеження. Здебільшого такі об'єднання мають неформальний характер. Із загостренням міжнародної конкуренції така форма територіальної організації промислового виробництва значною мірою впливає на розвиток регіональної економіки. Критерієм ефективної діяльності кластерів виступає синергетичний ефект, що розподіляється між його учасниками за допомогою ринкових механізмів.

Характерні ознаки кластерів відрізняються по країнах, але загалом можна виділити такі: можливість розвитку; кваліфікація робочої сили; рівень розвитку трудового потенціалу; доступ до капіталу, спеціалізованих послуг, постачальників обладнання, сировини та напівфабрикатів; інтенсивність формування, підприємницьку ініціативу, інноваційність; колективне бачення та керівництво; об'єднуючі структури. В сучасних умовах основними причинами створення кластерних структур є можливість використання агломераційного ефекту для розвитку галузей високих технологій; новий характер конкуренції та конкурентоспроможності території; можливість впровадження незалежно від спеціалізації, рівня соціально-економічного, технологічного розвитку та традицій ведення бізнесу.

У залежності від форми участі держави в організації та функціонуванні кластерних структур виділяють Північноамериканський, Західноєвропейський та Азійський регіон кластерного розвитку. Так, Північноамериканському регіону характерна відсутність сформованої промислової політики держави відносно розвитку промислових кластерів. Водночас саме американські вчені найперші розпочали дослідження в цій сфері та ініціювали створення ряду кластерних структур, початковий капітал для створення яких виділявся штатом того чи іншого наукового центру або університету. У подальшому для забезпечення розвитку кластеру залучались кошти приватних компаній. Характерними рисами кластерів Північноамериканського регіону є орієнтація на інноваційні підходи, глобальну конкуренцію та діяльність, заснована на принципах партнерства [7]. Найбільш успішними кластерами в США можна вважати Голлівуд, Силіконову долину та індустрію розваг в Лас-Вегасі. У той же час в США існують кластери з випуску килимів, обладнання для обробки зображень, оф-

існих меблів, ортопедичних приладів, ювелірних виробів. В Омасі діють кластери в сфері телемаркетингу, готельного сервісу, виробництва кредитних карток [8].

Для Західноєвропейського регіону притаманним є тісна співпраця держави з представниками бізнесу, але без проникнення до структури приватних промислових фірм. Основою для створення кластерів у Західній Європі були ряд документів, спрямованих на розвиток окремих територій та використання природних переваг того чи іншого регіону. Розробкою документів займалися такі організації, як Генеральний директорат з регіональної політики (1968), Європейський фонд регіонального розвитку (1975), Рада регіональних та місцевих співтовариств (1988).

Окрім загальноєвропейської політики стимулювання інноваційного розвитку шляхом упровадження організаційних інновацій, на рівні країни використовувались інструменти державного регулювання оптимізації організаційних структур виробництва. Так, у Данії у 1989—1990 рр. був розроблений уніфікований підхід міжфірмового співробітництва, відповідно до якого видавалися гранти на реалізацію фаз розбудови мережевої структури економіки, а саме: на розробку концепції програми, планування розвитку та безпосередньо на здійснення кооперації. Уже в 1999 р. до складу кластерів входило 40% фірм, що виготовляли 60% експортної продукції та послуг.

В Австрії успішними стали транскордонні кластери з Німеччиною, Італією, Швейцарією, Угорщиною [7]. Активізації інтеграції науки та виробництва сприяло створення автомобільного кластеру в Штрії, що був заснований у 1995 р. з метою забезпечення взаємодії між економічними, науковим та суспільним секторами, зниження бар'єрів у програмах інноваційного розвитку, створення центрів конкурентоспроможності. На сьогоднішній день до складу кластеру входить 180 учасників та 200 партнерів, котрі зайняті в автомобільній промисловості та суміжних сферах [9].

Характерною особливістю італійських кластерів стала концентрація малих та середніх підприємств. Найбільш конкурентоспроможними товарами на світовому ринку, що виготовляються італійськими кластерами є одяг, взуття, меблі, електропобутові прилади, ювелірні вироби [10]. Наприкінці 70-х років ХХ ст. найбільш відсталими вважались Сицилія та Сардинія, тому для цих регіонів був обраний шлях технологічної революції на базі кластерної організації виробництва. З цією метою у 1980 році компанія ST Microelectronics розпочала реалізацію програми спільно з університетом в Костаньє, створивши спеціалізовані програми перспективних напрямків підготовки молодих спеціалістів та курси перепідготовки персоналу підприємств. Сицилію було включено до пріоритетної зони EU-Zone для отримання грантів та субсидій, а в 1998 році Сицилія була на шість років звільнена від податків на соціальні потреби, що дало змогу збільшити кількість працівників компанії ST Microelectronics з 2 до 4 тис., на базі субпідрядних підприємств було створено 4 тис. робочих місць, 200 підприємств по виробництву чіпів, активізувались інвестиції до регіону компанії Nokia, Alkatel, Canon. У Сардинії ядром перебудови стала фірма Tiscali, що займалась впровадженням інтернет-технологій, а ініціатором проекту став дослідний центр Carlo Rubbia [7].

У Німеччині ефективним міжрегіональним кластером став автомобільний кластер, створений у 2004 році за ініціативою уряду п'яти федеральних земель (Берлін-

Бранденбург, Тюрингія, Мекленбург-Передня Померанія, Саксонія та Саксонія-Анхальт). До його складу увійшли такі виробники автомобілів, як BMW, Daimler Chrysler, Opel, Porsche, VW, постачальники комплектуючих та обладнання KUKA Schweissanlagen GmbH, MITEC Automotive AG, Scnellecke Group, Siemens VDO Automotive AG, TRIMET Aluminium AG, Німецький індустриальний банк, Інститут ім. Фраунгофера, Технічний університет Дрездена, Вища школа торгівлі в Лейпцигу, інші компанії та інститути [9].

Загалом в Західноєвропейському регіоні спостерігається тенденція до міжнародної інтеграції процесу розробки регіональних кластерних ініціатив під егідою Європейського Співтовариства, а Європейський досвід по створенню кластерів вважається найбільш успішним у світовій практиці.

Намагаючись захистити національну економіку від конкуренції з боку іноземних товаровиробників, державні органи Азійського регіону активно та цілеспрямовано втручаються в економічні процеси. В Бангалорі (Індія) більш, ніж 30 років успішно функціонує кластер інтенсивних технологій, рушійною силою якого стало виділення державних інвестицій малим і середнім підприємствам, місцевим науковим центрам та інститутам, зайнятим у державній програмі розвитку [7].

В Японії основою розвитку на кластерній основі став прийнятий у 1983 р. закон, що закріпив концепцію технополісів, темпи росту яких значно перевищували середні по країні. Основою функціонування технополісів стала взаємодія освіти та науки, промисловості та державної підтримки, що базувалась на розвитку виробництва продукції, консультаційній підтримці, підтримці проєктів, підвищенні кваліфікації підприємців, передачі наукових розробок у виробництво, проведенні зустрічей для створення об'єднань. Шляхом експериментів до сфер діяльності технополісів було віднесено підтримку промисловості, інформатику та телекомунікації, житлове будівництво, охорону здоров'я, культуру та відпочинок, захист навколишнього середовища.

Окремо слід виділити постсоціалістичні країни, на території яких тривалий час були поширені територіально-виробничі комплекси, що носили програмно-цільовий характер. З розпадом планової системи відбулась руйнація традиційних зв'язків між учасниками територіально-виробничих комплексів через набуття підприємствами економічної самостійності, що призвело до невикористання значного потенціалу агломераційного ефекту. Водночас сучасні тенденції розвитку регіональних економічних систем розвинених країн свідчать, що саме високий ступінь концентрації підприємств споріднених галузей сприяють інноваційному розвитку території та зростанню її довгострокової конкурентоспроможності. Тому отримання переваг концентрації та інтеграції з науковою сферою підприємствами, діяльність яких базується на ринкових принципах, стає першочерговою задачею, яка вже почала вирішуватись країнами постсоціалістичного простору.

Так, впровадження організаційних інновацій в країнах СНД перебуває на різних стадіях розвитку. З метою визначення потенційних кластерів та розробки рекомендацій до їх функціонування в Казахстані та Росії запрошувався М. Портер, котрий акцентував увагу на активізації діяльності представників малого та середнього бізнесу як рушійної сили конкурентоспроможності національної економіки [11]. На основі рекомендацій М. Портера в Північному Казахстані було створено зерно-

переробний кластер. В Кустанайській області реалізується проект молочного кластеру, що представлений 42 господарюючими суб'єктами. У південних областях Казахстану впроваджується міжнародний соєвий кластер [12].

На відміну від Західноєвропейського регіону, ядром кластерних систем у Росії виступають великі підприємства, це пов'язано зі структурою промисловості. Широкого поширення кластерна модель розвитку отримала в Самарській області. Накопичений досвід із вивчення кластерного розвитку було покладено в основу Стратегії соціально-економічного розвитку Самарської області до 2020 року. Найбільш розвинені та конкурентоспроможні кластери Самарської області — автомобілебудівний, авіакосмічний та нафтохімічний. 27 лютого 2008 року керівництвом області були підписані угоди про співробітництво з представниками трьох кластерів Валлонського регіону Королівства Бельгії (кластер логістики, машинобудування, аерокосмічний кластер) [13].

Незважаючи на відсутність державного фінансування, в Україні функціонують близько 20 кластерів. Найбільш розвинені знаходяться в Хмельницькій області, де ще до 2000 року були сформовані кластери будівельної індустрії, виробництва одягу, продуктів харчування, різних видів туризму. З 2005 року розпочато новий етап у напрямку виробництва нових будівельних матеріалів, охорони і комерціалізації культурної спадщини, фруктового кластеру "Подільське яблуко". Кластер будівельної індустрії об'єднав 30 підприємств та створив 5 тис. нових робочих місць. З розвитком швейного кластеру було створено близько 3 тис. нових робочих місць, а продукція, виготовлена кластером, зайняла своє місце на вітчизняному ринку, витіснивши імпорту. Значних результатів досягли туристичні кластери м. Кам'янець-Подільський та с. Гриців Шепетівського району. У Прикарпатті у 2000 році виникли туристичні кластери та кластери по виготовленню сувенірної продукції, виробів із овечої шкури. На півдні Рівненщини в кластерну структуру було об'єднано більше 30 лісопилних та деревообробних підприємств за ініціативою ділових асоціацій регіону та фінансовою підтримкою фонду "Євразія" в рамках проекту "Розвиток приватного підприємництва в північних районах Рівненської області" [14].

ВИСНОВКИ

Дослідження світового досвіду організаційних інновацій показало, що в залежності від рівня конкурентоспроможності, стратегічного значення, стадії розвитку галузі, цілей та передумов реструктуризації організаційної форми виробництва обирається відповідна модель інноваційного розвитку. Узагальнення джерел показує, що на сьогодні відсутня єдність розуміння організаційних інновацій на державному та регіональному рівнях. Оскільки єдиною спільною рисою підходів у класифікації кластерів є концентрація, а вагомою перевагою спеціалізована робоча сила, то пошук оптимальних форм територіального розвитку звужується. Водночас кластерна модель територіальної організації виробництва дає можливість досягнення агломераційного ефекту, зростання інновацій за рахунок співпраці з науководослідними організаціями, користування пільгами за умов участі в державних та регіональних програмах розвитку.

Використання переваг кластерної моделі розвитку сприяє забезпеченню виходу із кризи, переходу на якіс-

но новий рівень функціонування, становленню довгострокової конкурентоспроможності, включенню до системи міжнародного поділу праці. Для реалізації кластерних проектів в Україні виникає необхідність їх нормативно-законодавчого забезпечення, фінансової та організаційної підтримки органів державної влади всіх гілок та рівнів, а також активної участі місцевого самоврядування. Особливо корисним у цьому напрямку може стати європейський досвід, це пов'язано із значною диференціацією європейської економіки та високим ступенем її регіоналізації.

Література:

1. Портер М. Э. Конкуренция: учебное пособие [Пер. с англ.] М. : Вильямс, 2000. — 496 с.
2. Соколенко С.І. Глобалізація і економіка України. — К.: Логос, 1999. — 568 с.
3. Паламарчук Г.М., Шевченко М.М. Організаційні інновації як чинник підвищення конкурентоспроможності економіки // Проблеми науки. — 2007. — №2. — С. 2—8.
4. Мусієнко П.В., Бражнікова А.Г. Тезнопарк як організаційна форма розвитку інноваційного потенціалу в Україні // Держава та регіони. — 2007. — №3. — С.154—157.
5. Приведенный материал из книги "Современные инновационные структуры коммерциализации науки" / под редакцией к. э. н. А. А. Мазура. <http://www.tp-paton.kiev.ua/>
6. Егорова И.Е. Формирование регионального экономического кластера (на примере алмазно-бриллиантового комплекса республики Саха (Якутия)): Автореф. дис. к-та экон. наук : 08.00.05. [Ин-т экон. иссл. ДВО РАН]. — X, 2007. — С. 26.
7. Маулен Намазбеков. Кластерное развитие в условиях глобализации: опыт зарубежных стран // Analytic. — 2005. — №3. — С. 8—14.
8. Евгений Карасюк. — Кластеростроители // Секреты фирмы. — 2005. — №8 (95). Режим доступа: <http://www.sf-online.ru/article.asp?OID=D33689D7-3ECE-4A9B-8FBB-A78978E26311&magOID=FFACE0AE-30FC-444C-9B16-C79082BF6AAC>
9. Совет по национальной конкурентоспособности. Автомобильные кластеры Австрии: условия формирования и ключевые факторы успеха. http://naco.ru/analytica/obzor/28-04-2006_automobile.pdf
10. Производственная кооперация крупного и малого бизнеса. Рекомендации по созданию промышленных кластеров. Торгово-промышленная палата Российской Федерации. Департамент по работе с территориальными палатами. Центр международного частного предпринимательства (CIPE) при торговой палате США. — М, 2006. — С. 99.
11. Герман Греф призвал бороться с неэффективностью отечественной экономики. — <http://www.megapolis.in.ua/news77738.html>
12. Пищевая промышленность республики Казахстан // Молочное Дело. — 2006. — №5. — С. 7—8.
13. Самарская область начала сотрудничать с валлонскими кластерами. — <http://www.rosbaltvolga.ru/2008/02/27/460280.html>
14. 21-й век — эпоха сетевой экономики. Сайт региональной торгово-промышленной палаты Николаевской области. — <http://rtp.com.ua/news/2007/04/24/4/91.html>

Стаття надійшла до редакції 24.07.2009 р.